

Avsnitt 1: Vad innebär en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning för lärandet?

PRESENTATÖR: Vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar för att alla barn, elever och vuxenstuderande oavsett funktionsförmåga ska nå målen för sin utbildning. I podden förklarar, fördjupar och diskuterar vi specialpedagogik och ger goda råd till dig som arbetar i eller har barn som går i förskolan och skolan.

ERIKA: I dag ska vi prata om vad det innebär för en elev att ha en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Hur påverkar det lärandet och hur kan skolan arbeta för att anpassa, så det finns bästa möjliga förutsättningar för lärandet? Jag heter Erika Bergman och arbetar på Specialpedagogiska skolmyndigheten, och med mig i dag har jag två kollegor med god kunskap om det här ämnet. Det är Liselotte Maurex, psykolog som arbetar på ett av våra resurscenter, med fokus på elever med språkstörning. Och Linda Petersson, rådgivare som ger specialpedagogiskt stöd till förskolor och skolor som vänder sig till myndigheten. Varmt välkomna.

LINDA: Tack.

ERIKA: Jag skulle vilja börja med att ni båda två får presentera lite mer vad det är ni gör i era respektive roller. Vill du börja, Liselotte?

LISELOTTE: Ja, jag jobbar då som psykolog, precis som du sa med barn som har språkstörning. Och det räknas ju i alla fall inte ännu

2019-05-13

som en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, men jag kan tänka mig att det kommer att hamna under det taket framöver här. Och många utav de barn som jag träffar har ju fler diagnoser, så att de kanske också har adhd eller en autismspektrumstörning. Men genom att vi är på ett nationellt resurscentrum, så har vi tillsammans då ett gemensamt ansvar att stå för den här kunskapen i hela landet. Så vi både utbildar och utreder och ger råd i frågor som har med det här att göra.

ERIKA: Tack. Och Linda, hur ser ditt uppdrag ut?

LINDA: Jag arbetar då som rådgivare, och det innebär att jag är ute på förskolor och skolor. Alltifrån förskolan, som sagt, hela vägen upp till vuxenutbildningen, och ger råd och stöd kring specifikt egentligen elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Men fokus är på hur verksamheten kan utveckla sitt stöd, till exempel anpassningar. Också vi i de olika enheterna jobbar med olika typer av kompetensutvecklingsinsatser, som utbildning och fortbildning för yrkesverksamma.

ERIKA: Och i dag så ska vi ju prata om vad det innebär för en elev att ha en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, som adhd eller autism. Och vilka är utmaningen, hur skulle ni beskriva det utifrån också era respektive professioner? Om du skulle börja Liselotte?

LISELOTTE: Då skulle jag bara vilja börja med att definiera vad man menar. Neuropsykiatri, det hör man att det har med hjärnan att göra. Och för de diagnoser som ingår i det här spektrumet, så är det så att hjärnan fungerar lite annorlunda

än vad den gör hos barn och vuxna som har en typiskt utvecklade hjärna. Så att man tar inte in information från omvärlden på samma sätt och man kan inte heller styra sig själv på samma sätt.

ERIKA: Just det. Och du Linda, hur skulle du beskriva det?

LINDA: Ja, men precis. Och jag tänker att det handlar ju mycket om att man kan ... som elev kan ha svårt att läsa av ett sammanhang. Till exempel när det gäller autism, så vet vi att det sociala samspelet oftast är svårt eller annorlunda på något sätt, att man förstår det på ett annorlunda sätt. Men det kan också handla om såna saker som att man ... eller hjärnan snarare fokuserar på detalj än helhet, och tar in information utifrån detaljer, och sedan försöker sätta ihop det till en helhet. Och det behöver i sig inte vara ett problem, men det kan vara så att det tar ganska mycket energi. Om man försöker förstå någonting genom att fokusera på detaljer, så tar ju det också ganska mycket energi, än om man först ser helheten.

ERIKA: Just det. Och när man pratar om de här diagnoserna, så är det ofta man använder uttrycken perception och kognition. Skulle ni kunna beskriva, vad innebär de här uttrycken och vad ... på vilket sätt är det viktigt också att tänka på det här annorlunda fungerandet när det kommer till just utbildning?

LISELOTTE: Med båda de här begreppen så menar man ju egentligen hur hjärnan tar in, bearbetar och förstår information från omvärlden. Perception är ett lite smalare begrepp. Ett svenskt ord skulle kunna vara varseblivning, det vill säga, hur blir vi varse den information som vi tar in via våra olika

2019-05-13

sinnen? Medan kognition är ett betydligt då bredare begrepp, där varseblivning ingår. Men det handlar ju också om, hur lär vi oss? Hur kommer vi ihåg? Hur kan vi lösa problem? Språkliga färdigheter, fatta beslut ... ja, ett ganska komplext tankearbete helt enkelt.

ERIKA: Och saker som är ganska viktiga i lärandet låter det ju som då, när ni beskriver det. Vad skulle du säga?

LINDA: Ja, men absolut. Och jag tänker också att det blir väldigt viktigt att ta reda på hur det ser ut för just den enskilda eleven, eller barnet, för vi vet ju att det ser väldigt olika ut. Det är en väldigt heterogen grupp, där konsekvenserna av det här annorlunda sättet att tänka eller varsebli kan se väldigt olika ut beroende på elev, och jag tänker också att det kan vara väldigt olika beroende på dagsform. Och det tänker jag är någonting som jag ofta möter när jag är ute och träffar lärare och andra pedagoger, att man pratar just om att det kan finnas en ojämnhet. Både en ojämnhet hos eleven liksom över tid, men också mellan olika dagar. Det som fungerar ena dagen fungerar inte andra dagen.

ERIKA: Just det. Jag tycker ... egentligen så kan man redan börja ana, men det är ändå bra om vi förtydligar varför det är viktigt att det finns kunskap i skolan hos lärare och annan personal som eleverna möter, om vilka konsekvenser det innebär för en elev som har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning med då det här annorlunda sättet att ta in intryck och fungera.

LISELOTTE: Det handlar ju om hur man ska kunna anpassa undervisningen, så att barnet får de allra bästa

2019-05-13

förutsättningar för att lära sig och förstå det som det undervisas om.

LINDA: Och jag tänker också just det här med det som vi ibland kallar för en annorlunda perception eller varseblivning, som är kanske ett mer svenskt begrepp. Det är också ... blir också väldigt viktigt. Och där kan vi ofta se att man kan göra generella anpassningar, till exempel i ljudmiljön, för att göra den så optimal som möjligt. Men sedan så finns det såklart också inom perceptionen individuella skillnader, vilket gör att någon elev kan ju vara väldigt känslig för hörselintryck, medans någon annan snarare är precis tvärtom. Att där finns en underkänslighet, så man nästan dras mot höga ljud. Och ja, det som ofta ... som man säger som är väldigt vanligt också, som jag möter, det är just att man pratar om att man kan ha en annorlunda ... just när det gäller känslan, att det känns att eleven eller barnet tycker att det är obehagligt om någon tar på honom eller henne, eller vissa kläder skaver och gör ont. Och det är såna saker som också blir väldigt viktiga i utbildning- och undervisningssammanhang att förstå. Sen tänker jag att det är svårt att undvika många utav de sakerna, men att barnet och eleven möts av en förståelse och av en respekt för att det faktiskt kan uppfattas och varsebli på det sättet som barnet och eleven har. Det tänker jag är jätteviktigt.

ERIKA: Hur tycker ni att det ser ut? Jag tänker, ni möter ju verksamheter då ... utifrån de här behoven, vad upplever ni att det finns för kunskap? Dit ni kommer och den här förståelsen, just kring att det här är utmaningar som finns

2019-05-13

hos eleven som inte handlar om att den inte vill, utan om att den faktiskt inte kan göra på något annat sätt.

LINDA: Jag tänker att det faktiskt är ganska svårt. Det är inte helt lätt att förstå som lärare hur det faktiskt kan vara. Så att jag tänker just att man behöver kartlägga det och samla information, men också tycker jag att det blir väldigt viktigt att även om det verkar märkligt att vissa kläder gör ont på kroppen, att liksom verkligen ta in och ”okej, jag förstår och lyssnar på vad du säger, det är så för dig”. Så att man inte ... för annars är risken, tänker jag, att man jämför med sig själv, och för mig så gör det ju inte ont att ha vissa kläder på kroppen till exempel. Så att jag tänker att det där lyssnandet blir väldigt viktigt, men det är inte helt enkelt.

LISELOTTE: Jag kan ju uppleva lite att det skulle kanske finnas lite mer hjärnforskning i lärarutbildningen, som kanske också skulle hjälpa till med den här förståelsen. Det kom en ny svensk forskningsstudie nu, eller åtminstone så är det svenskar involverade ... som handlar om ... där man försöker förstå orsaker till autism. Så att man hade tittat på olika gener som man ser bidrar. Det här var en jättestor studie, man hade kunnat identifiera tolv gener. Och det man kunde se var att de här generna, de bidrar i hur hjärnan utvecklas. Och det som de gjorde var att de byggde lite för mycket korta förbindelser mellan hjärnceller, och för lite långa förbindelser mellan hjärnceller. Och utifrån det, så kan man lite förstå det här som du beskriver. Att genom att man saknar de här långa förbindelserna, så blir det svårt med överblick, det blir svårt med sammanhang. Det blir lättare att vara fokuserad på detaljer, och man tror att de här lite

överdrivna sinnesintrycken också har att göra med att man har liksom för mycket utav de här korta förbindelserna.

ERIKA: Och att allting kommer till en som detaljer då?

LISELOTTE: Ja, precis.

ERIKA: Eller inte allting, men mycket. Det är så man kan tänka, ja.

LISELOTTE: Ja, det är så man har tolkat vad de här ... ja, den här avsaknaden på långa, men överdriften av korta förbindelser betyder. Och jag tänker att om man har det där i bakhuvudet, då kan man ju förstå liksom att ”ja, men det är klart att då blir det helt annorlunda för dig som har den här hjärnan, än för mig som har liksom gott om långa förbindelser”.

ERIKA: Just det. Jag tänker, det ni säger nu, det blir också ... just det där, man brukar prata om att det kan vara svårt att få den här förståelsen för en funktionsnedsättning som är osynlig. Men då synliggör man att det finns en förklaring i såna fall. Jag tänker att det är det ni beskriver?

LINDA: Och där tycker jag faktiskt att det är bra att benämna det som en funktionsnedsättning eller som någon form av svårighet. Därför att om vi inte benämner det på det sättet, så tror jag inte heller att vi förstår det på riktigt. Så att det tänker jag blir faktiskt viktigt, att man inte värjer sig från de begreppen, utan att det är faktiskt det som det kan handla om. För det skapar också, tänker jag, mycket större förståelse just för ”okej, det här är en del av funktionsnedsättningen”. Eller ”det här är en ganska stor

svårighet”. Det är liksom inte viljestyrt, utan det beror på hur hjärnan fungerar helt enkelt.

ERIKA: Just det. Vi pratar ju nu om de generella dragen när det kommer till den här funktionsnedsättningen, och samtidigt så säger ni också att det är väldigt individuellt hur det funkar för en elev och vad som är det svåra, och så vidare. Har ni liksom några råd att ge till skolorna, till verksamheterna? Hur kan man göra för att få till den där bra balansen, att ha den här grundkunskapen men samtidigt kunna hitta det som är det bästa för den här individen? Vad är ett bra sätt att arbeta på då?

LISELOTTE: Jag tänker att det är viktigt som lärare att man analyserar lite vad som funkar och vad som inte funkar med den här eleven. Är det lite större barn kan man ju ha en dialog kring det och fråga ”När tycker du att det funkar bäst med inläringen? När tycker du att det blir svårt?” Man kan också intervjua föräldrar, men att man är ganska så uppmärksam kring, vad verkar vara framgångsfaktorer och vad verkar vara saker som försvårar för eleven?

LINDA: Jag håller helt med. Och ibland så brukar jag säga att man behöver ha en arbetshypotes, därför att det är mycket utav de här sakerna som kanske är svårt att få fram, även om vi intervjuar vårdnadshavare eller eleven direkt eller själv, så tänker jag att man som lärare har i alla fall en arbetshypotes och så arbetar vi utifrån det. Och sen så får man utvärdera och se ”men hur funkar det? Var det där rätt? Var det den anpassningen som den här eleven behövde?” ”Nej, det var det kanske inte”. Då kan man behöva tänka om. Men det ligger i det här analytiska, som du också pratar om. Och sen

2019-05-13

tänker jag, just när vi ... för det är oerhört viktigt såklart att, i den mån det går, att försöka få in elevens perspektiv, som du pratade om också, och där tänker jag att där kan man försöka göra det på lite olika sätt. Att vi vet ju också att för vissa av de här barnen och eleverna så kan det vara svårt att få direkta frågor, men man kan tänka sig att man använder sig av visuellt stöd för att göra det tydligare och mer överblickbart. Eller man kan tänka sig att man skriver ord själv som eleven får ringa in. Eller man kan tänka sig att man använder olika värderingsskalor, ett till tio, glad gubbe, sur gubbe, eller vad man nu använder. Men jag tänker att det är bra att hänga upp det på det där, det visuella stödet.

ERIKA: För jag föreställer mig att det ganska mycket i dag är så att det ställs direkta frågor till elever. Vad är det som händer då? Går det att generalisera och beskriva? Hur kan det uppfattas för en elev som har en diagnos av det här slaget?

LINDA: Jag tänker att om en elev har svårt att liksom få upp bilder och föreställa sig vad man kan svara, så blir det väldigt naturligt att säga "jag vet inte" eller "ja" eller kategoriskt "nej" på ... det blir som en strategi. Och då tänker jag liksom att om man har en elev som ofta säger "jag vet inte" eller "jag vill inte" eller "jag kan inte" eller "nej" eller "ja" på allting, så kan det också vara en signal att man behöver liksom gräva lite djupare och försöka använda alternativ till sitt frågande. Därför att svara på frågor är väldigt öppet och ganska okonkret.

ERIKA: Och så kanske man inte alltid tänker, tänker jag som frågeställare då, att det är okonkret.

2019-05-13

- LINDA: Nej.
- ERIKA: Nej, men det var bra. Hur identifierar man då en elevs styrkor? För som jag förstått det så är det väldigt viktigt att hitta dem, att bygga på dem, när man ska anpassa undervisningen och utveckla den på bästa sätt?
- LISELOTTE: När vi går in och gör en utredning, då är ju det en jätteviktig fråga. Då försöker vi ju kartlägga de här funktionerna som vi har pratat om, kognition, perception. Men också titta på mer sociala funktioner. Hur funkar man i kamratgruppen? Och emotionellt hur man mår, rent psykologiskt. Men i det arbetet så får man inte bara leta svårigheter. Det är jätteviktigt att identifiera dem som du sa, för det är de vi behöver kompensera för, hitta strategier. Men det är styrkorna som vi kan bygga på och som vi kan använda i det här arbetet.
- LINDA: Precis. Och jag tänker att olika typer av kartläggningar kan vara ett sätt att samla ihop information om vilka styrkorna är, men också igen att faktiskt intervjua eller fråga barnet eller eleven på olika sätt. Och vårdnadshavare, som jag tänker ofta sitter inne med mycket information som man kan använda.
- ERIKA: Betyder det någonting också, tänker ni, för både eleven och för vårdnadshavaren när det ... man börjar prata styrkor?
- LISELOTTE: Ja, det tror jag.
- LINDA: Mm. En viktig aspekt just när det gäller det här med styrkor, det är att tänka liksom att ju fler styrkor vi kan liksom arbeta med och använda oss av, desto bättre självkänsla,

2019-05-13

välstånd, får man. För jag tänker att vi behöver rusta de här barnen och eleverna med det. För jag tänker att vi kan nog kanske föreställa oss att en förskolemiljö eller skolmiljö kan ibland vara kanske svårhanterbar. Så att ju mer styrkor vi kan boosta med, liksom ju mer vi kan bygga upp med det, desto bättre rustade kanske de här barnen och eleverna blir. Så det är också en viktig aspekt tänker jag, liksom att man nästan får bada i det här med styrkorna och det positiva.

LISELOTTE: Där är det också viktigt som lärare att ge positiv återkoppling. Att eleven behöver kanske inte nå hela vägen fram för att få höra att ”du har gjort ett bra arbete”. För insatsen kan ju vara kanon, även om resultatet kanske inte blev exakt det man var ute efter.

ERIKA: Att se till det arbete som eleven har lagt ner för att komma vidare?

LISELOTTE: Ja, jag tänker det, att bli uppmärksam för det man gör i skolan.

ERIKA: Mm, att man kämpar.

LISELOTTE: Och få så mycket positiv förstärkning som möjligt.

ERIKA: Mm.

LINDA: Och det tror jag också är oerhört viktigt. Och där tänker jag också att ... om vi tänker då tvärtom, att lärare eller vi som finns runt omkring. Jag också, i rollen som rådgivare, kan behöva bli bättre på att se delarna och detaljerna. Därför att ibland så är vi så snabba med att överblicka en helhet och på lite längre sikt, så att vi inte alltid identifierar att det är

2019-05-13

faktiskt väldigt mycket som har gått framåt. Om inte hela vägen, så tre fjärdedelar av vägen, eller en tredjedel av vägen. Men att ibland så behöver vi liksom nästan kompenseras för det där med att vi är så snabba med att se helhet och liksom bli tittad på. ”Ja, men de där delarna fungerar ju faktiskt riktigt bra. Hur kan jag liksom använda dem mer och vidare för att resten av delarna också ska komma på plats?”

ERIKA: Vi vet ju att det i princip finns en, eller några elever, som har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning i varje klass. Så ser det de facto ut. Om man skulle vilja börja jobba med att identifiera, vad är den här elevens utmaningar? Vad är det för styrkor? Och hur ska vi jobba i klassrummet? På ett strukturerat sätt, vad tycker ni är liksom ett bra sätt att starta? Vad skulle ni vilja ge för råd till de som lyssnar?

LISELOTTE: Jag tänker att mycket utav det som är bra för barnen med de här diagnoserna, det är bra för alla barn i klassrummet. För att det handlar mycket om sånt som att ha lugn och ro, att man har en struktur. Man kan ju börja och avsluta lektioner på samma sätt, oavsett vilket ämne det handlar om. Att information presenteras i kortare avsnitt. Man kanske också får stolpar, att man har ett schema som är tydligt och klart på väggen. Det är sånt som alla barn mår bra utav, så att man behöver inte alltid tänka att det bara är riktat till den här individen.

[allmänt medhåll]

ERIKA: Det är ju ibland ... i den här diskussionen som pågår kring skolan och att det är tufft att vara lärare och få det att

2019-05-13

fungera för elever med många olika behov och så vidare, så upplever många att, ja, men det är svårt att få den där tiden, svårt att hitta liksom den där orken som behövs för att ge den här eleven rätt förutsättningar. Men det här är ett annat förhållningssätt då, tänker jag, som ni beskriver, just att se till hela gruppen och försöka göra anpassningar från början.

LISELOTTE: Ja.

ERIKA: Men sen så kanske man ändå behöver lägga till lite, tänker jag, ändå. Är det inte så? Eftersom att det kanske behöver vara någonting mer på plats för olika individer?

LISELOTTE: Absolut. Och där är ju kartläggningen A och O.

LINDA: Precis.

ERIKA: Finns det såna kartläggningar som finns liksom tillgängliga för vem som helst, eller är det ...?

LINDA: Det finns det absolut. Och i studiepaketet NPF, som är ett utav ... ett sätt som SPSM ger stöd på. Där finns det ju ett avsnitt som är tillägnat just olika typer av kartläggningsmodeller och material och så som man kan hämta och titta på.

LISELOTTE: Mm, ett stöd...

LINDA: Men det finns.

LISELOTTE: Ett stödmaterial som finns på vår webbplats, precis.

ERIKA: Just det, så då finns det hjälp att få, tänker jag, just för att kunna både göra ... lägga grunden, men också att göra det där extra som kan behövas kring en individ.

2019-05-13

[allmänt medhåll]

LISELOTTE: Och har man nu fått diagnosen, då är det så att då finns det också en psykologutredning gjord, annars så sätter man inte diagnosen. Och där tänker jag att det ... om man nu inte har fått en återföring ifrån den enhet som har gjort utredningen, så tänker jag att man som skola också kan efterfråga det. För en sån utredning innehåller en mängd information, som går att översätta i pedagogiska termer. Om man ser ”okej, här är det koncentrationssvårigheter”. Ja, då kan man också se, men vad ... när funkar det bättre? Vilken typ av material kan barnet fokusera mera på. Det är sånt som man ju ska lämna över till lärarna och visa ”men då kan vi jobba på det här sättet”.

ERIKA: Just det, att samla in så mycket information som finns.

[allmänt medhåll]

LINDA: Och det tycker jag är ett bra begrepp att använda sig av, att samla information, att man behöver samla information på många olika sätt för att det ska liksom ... för att man ska hitta rätt. Och ibland så tänker jag att jag möter att man säger ”nej, men den här anpassningen, det verkar liksom inte funka” och så. Och då tänker jag att då behöver man igen liksom tänka ytterligare ett varv. ”Varför funkar det inte?” För risken är att man ... det är alltid ... det har jag tänkt mycket på, att man behöver ha en balans, för ibland så behöver man ju ge lite tid för att eleven ska förstå hur man ska använda sig av en anpassning och förstå själva anpassningen, och så vidare. Sen så kan man inte låta det gå för lång tid heller, därför att det kan ju finnas en risk i att

2019-05-13

det här var faktiskt på fel nivå för just den här eleven. Man kanske behöver något annat i stället, så att man behöver liksom ha ... ja, man får hitta den där balansen för när det är dags att tänka om. För jag tänker att det blir ju oerhört viktigt, om vi då bortser från det här som vi pratade om innan. Just att det här som allmänna som behöver liksom finnas i varje klassrum och som vi kan tänka in med tydlig start och tydlig början, eller tydlig start och tydligt slut, och förtydligande, och att man upprepar instruktionen, eller man ger instruktioner på olika sätt. Som du sa också innan, Erika, så kan det ju behöva finnas specifika saker just för en specifik elev, och då blir det ju väldigt viktigt att man hamnar rätt där.

ERIKA: Mm.

LINDA: Så när någon säger ”nej, men det här har vi ju gjort, den här anpassningen har vi genomfört, men det funkar inte”. Då brukar jag alltid säga ”men prova på ett annat sätt. Kan man förändra den på något sätt? Liksom vad vet ni och hur kan ni ta reda på mer?”

ERIKA: Ja, jätteintressant och otroligt viktigt också, tänker jag, just för att det skapar ju helt andra förutsättningar. Det här förståendet av hur det kan se ut för olika individer, och att hitta vägar framåt för den, gör ju enorm skillnad när det kommer till elevernas förutsättningar att gå i skolan, att kunna lära sig, men också må bra under tiden. Tusen tack för att ni kom hit. Tack till dig, Linda Petersson, specialpedagogisk rådgivare. Och till Liselotte Maurex, psykolog. Och ni arbetar ju båda tillsammans med mig här på Specialpedagogiska skolmyndigheten. Så att tack så

jättemycket. Och i nästa avsnitt så kommer vi att ta upp hur skolan på bästa sätt kan möta elever som har en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

PRESENTATÖR: Tack för att du lyssnat på Specialpedagogiska skolmyndighetens podd. Fler avsnitt kan du hitta på vår webbplats och där poddar finns. Om du vill veta mer om oss och vilket stöd vi erbjuder, gå in på vår webbplats spsm.se. Följ oss även på Facebook, Twitter och Instagram.